

Social Work & Education

©SW&E, 2017

Halyna Oliynyk,

*PhD, Department of Social Pedagogy
and Social Work
Volodymyr Hnatyuk Ternopil National
Pedagogical University*

Галина Олійник,

*кандидат педагогічних наук,
викладач
кафедра соціальної педагогіки і
соціальної роботи
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Ternopil, Ukraine

*м. Тернопіль, Україна
galochka_ua@ukr.net*

Received: May 19, 2017

1st Revision: May 30, 2017

Accepted: June 12, 2017

ORCID iD 0000-0001-5956-8985

Oliynyk, H. (2017), Theoretical principles of the formation of cultural and recreational activity of students, *Social Work and Education*, Vol. 3, No 2., pp. 136-145

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНО- ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

АНОТАЦІЯ. Необхідність формування культури дозвілля студентської молоді зумовлена державно-політичними і соціально-економічними перетвореннями ХХІ століття, які мають вагомий вплив на формування культурно-дозвіллевої діяльності студентської молоді.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні, коли проходять глибинні державотворчі процеси, що охоплюють соціальну сферу, відбувається пошук нових засобів і методів формування творчої особистості, здатного до самостійної поведінки і дії, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення.

Саме культурно-дозвіллева діяльність створює умови для відновлення фізичних, емоційних та інтелектуальних сил, психологічного, пізнавального і фізичного розвитку, формування світогляду та культури молодих людей визнається будь-яким суспільством. Залежно від рівня культури суспільства та індивіда зокрема здійснюється вибір форм дозвілля, спрямованих на активну творчість, навчання, освіту, самоосвіту, культурні потреби. Особливої уваги набувають культурно-дозвіллевої діяльності студентської молоді, а саме можливості навчально-виховної та пізнавально-розвивальної діяльності її суб'єктів.

Ключові слова: культурно-дозвіллева діяльність; студентська молодь; культура; дозвілля; вільний час.

Вступ

Важливість культурно-дозвіллевої діяльності для пізнавального, психологічного і фізичного розвитку, формування світогляду та культури молодих людей, відновлення фізичних, емоційних та інтелектуальних сил визнається будь-яким суспільством.

Студентська молодь у процесі культурно-дозвіллевої діяльності опиняється в умовах свободи вибору видів діяльності за інтересами, метою, змістом, стилем і способами самовираження.

Культурно-дозвіллева діяльність відкриває широкий простір для реалізації функцій соціально-педагогічної діяльності, а соціально-педагогічна діяльність, в свою чергу, надає розвитку особистості під час дозвілля цілеспрямованого характеру. Завдяки цьому відбувається процес реалізації механізмів, формування особистості в сфері культурного дозвілля.

Культура дозвілля студентів – це насамперед внутрішня культура, яка передбачає наявність у неї певних особистісних якостей, які дозволяють змістовно і з користю проводити вільний час.

У сучасній науковій літературі є чимало наукових робіт, присвячених проблемі культури дозвілля. Проблеми формування культури дозвіллевої діяльності студентів у вищих навчальних закладах України вивчають науковці С. Пішун, О. Семашко, В. Степура, А. Стоян, С. Цюлюпа, В. Астахова, В. Кірсанов, Л. Сохань, В. Суїменко, Н. Черниш, О. Якуба, А. Ярова, І. Соколова, В. Тюска та інші.

Проблема студентського дозвілля є предметом дослідження учених Д. Хебейд, Х. Опашовські, Дж. Келлі, М. Брейк, З. Фердж, Дж. Салліс, які переконані, що необхідно в сучасних умовах переосмислити значення впливу дозвіллевої діяльності на становлення особистості.

Мета статті полягає в аналізі теоретичних основ формування культурно-дозвіллевої діяльності студентської молоді

Мета статті зумовила постановку таких завдань:

1. Розкрити сутність культурно-дозвіллевої діяльності студентської молоді.
2. Визначити форми та види культурно-дозвіллевої діяльності молоді.
3. Висвітлити реальні проблеми формування культурно-дозвіллевої діяльності студентської молоді на сучасному етапі

Основна частина

Перш ніж розкрити поняття культурно-дозвіллевої діяльності, визначимо дефініції «культури» і «дозвілля».

Відомий дослідник Є. Соколов культуру дозвілля трактує як спосіб організації, форму матеріально-технічного забезпечення і нормативно-ціннісної регуляції дозвілля, а також як змістове багатство вільної життєдіяльності, ступінь розвитку, реалізації гармонії родових та індивідуальних потенцій людини (Соколов Є., 1977, с. 34.).

Дослідники А. Вишняк та В. Тарасенко, трактуючи термін «культура дозвілля», зауважують, що – це, перш за все, внутрішня культура людини,

наявність у неї певних особистих якостей характеру, організованість, потреби та інтереси, вміння, смаки, бажання, життєві цілі, що дозволяють змістовно та з користю проводити вільний час. Вони також зауважують, що культура дозвілля характеризується рівнем розвитку та функціонуванням відповідних закладів, без котрих неможливе проведення свого дозвілля (Вишняк А. І., Тарасенко В. І., 1988, с. 34-45).

Дослідник дозвілля В. Суртаєв визначає культурно-дозвіллеву діяльність як один з найбільш важливих засобів реалізації сутнісних сил людини та оптимізації соціально-культурного середовища, що оточує її. На його думку у культурно-дозвіллевій діяльності, як правило присутні моменти перетворення, пізнання та оцінки (Суртаєв В. Я., 1997, с. 31). Процес культурно-дозвіллевої діяльності трактується як взаємодія двох тенденцій: соціалізації (оволодіння індивідом своєї соціальної сутності) та індивідуалізації (формування індивідуального способу життєдіяльності, завдяки якому ми отримуємо можливість розвиватися згідно власним задаткам та потребам) (Чижикова.В. М., 1998, с. 77).

Дозвілля виступає як вид діяльності, що має на увазі не тільки поведінку особистості, але й ті дії, що розкривають активність, сутність суб'єкта. Універсальність дозвіллевої діяльності зумовлена, перш за все, багатством її предметної та видової різноманітності. Великі можливості цієї діяльності полягають у забезпеченні рекреації шляхом зміни одного виду діяльності на інший, саме в цьому і полягає компенсаторна функція дозвілля, його роль у розширенні діапазону життєдіяльності людей. Дозвілля є сферою багатогранного сприйняття дійсності, задоволення гедоністичних потреб, користування широким спектром цінностей цивілізації. Активність дозвілля здатна ефективно стимулювати включення особистості у культурно-творчий процес, забезпечити перехід від споживання до виробництва конструктивної діяльності у ситуації вільного вибору її конкретних видів, що відповідають інтересам та потребам особистості (Киселева Т. Г., Красильников Ю. Д., 2004, с. 157).

У нашій статті ми розглядаємо студентську молодь як суб'єкт культурно-дозвіллевої діяльності. Сфера дозвілля виступає вагомим засобом соціалізації, освіти і самоосвіти, особистісного та професійного розвитку студента, залученням до суспільної, політичної та громадської діяльності, розвитку творчих здібностей, формування світогляду та культури.

Студентство – це своєрідна культурна автономія, якій притаманні цілі, цінності, уподобання, котрі, як правило, проявляються у сфері дозвілля. Культурно-дозвіллева діяльність привертає молодь її добровільністю, свободою вибору, нерегламентованістю, демократичністю, можливістю об'єднувати різні види діяльності від фізичної та інтелектуальної, до творчої та ігрової.

Науковець Б. Трегубов з'ясував, що особливість дозвіллевої діяльності молоді зумовлена складними процесами, що відбуваються в суспільстві. Він визначив три основних типи використання вільного часу студентами: творчо-діяльний, культурно-споживацький та рекреативний і характеризує типові особливості вільного часу студентів наступними рисами. Творчо-діяльний тип – найбільш раціональний; інтенсивно впливає на розвиток особистості студента; йому притаманна участь у створенні духовних цінностей. Культурно-

споживацький – спрямований не стільки на створення, скільки на споживання культурних цінностей. Рекреативний – передбачає використання вільного часу переважно на відпочинок та розваги. Результати дослідження дозволили автору зробити висновок, що творчо-діяльний тип використання вільного часу студентів охоплює найбільш змістовні заняття культурно-споживацького та рекреативного типів вільного часу студентів. Тобто, тій групі молодих людей, які займаються громадською, науково-дослідною роботою, художньою та технічною творчістю, різними формами самоосвіти притаманна більша активність у відвідуванні театрів, концертів, музеїв, заняттях спортом, туризмом тощо, ніж іншим студентам (Трегубов Б.А., 1983, с.12).

За ознаками характеру впливу на активність і самодіяльність студентів українським дослідником С. Цюлюпою були визначені три основних групи студентства щодо використання видів дозвіллевої діяльності:

— перша група – креативно-розвиваюча, що утворює види діяльності, які розвивають здібності;

— друга група охоплює види діяльності, які задовольняють пізнавальні, фізичні та емоційні інтереси і потреби й стимулюють відповідні види активності;

— третя група – захоплення, які не сприяють розвиткові особистості, а радше гальмують його. Це так звані деструктивні види (Цюлюпа С. Т., 2004, с. 49).

З позиції ціннісно-орієнтаційного ставлення до дозвілля В. Суртаєв виокремлює наступні типи молодих людей:

— активно-діяльнісний, характеризується творчим ставленням особистості до різних форм дозвілля, має чітко визначене коло дозвіллевих інтересів, які спрямовані на створення духовних цінностей, особистих якостей; представники цієї групи при певних соціально-педагогічних умовах стають активними суб'єктами дозвіллевої діяльності;

— молодь, орієнтована на дозвілля, як час для продовження роботи (навчання), переносить свої виробничі, навчальні, наукові заняття у сферу вільного часу і витісняють інші види діяльності. Ця група молоді зазвичай не має інших дозвіллевих інтересів та захоплень, окрім роботи та навчання;

— молодь, спрямована на пасивно-споживацькі форми дозвілля (надмірний перегляд телепередач, часте відвідування кафе, ресторанів), що зменшує участь у суспільно-значущих видах дозвіллевої діяльності;

— молодь, котра не вміє раціонально планувати своє дозвілля і відрізняється стихійно-хаотичною його спрямованістю і структурою дозвіллевої діяльності (Суртаєв В.Я., 1997, с. 67-68).

Науковець В. Суртаєв у своєму дослідженні представив соціально-педагогічну модель дозвілля, як важливий фактор соціологізації молоді, пропонуючи механізми формування та організації дозвіллевої активності молоді, в основі котрих лежать:

— енергетичне джерело активності, що базується на задоволенні культурно-дозвіллевих потреб молоді та їх духовному піднесенні;

— підвищення загального рівня культури молодих людей як формування культури дозвілля;

- створення сприятливих соціально-педагогічних умов реалізації культурно-дозвіллевого потенціалу молоді;
- пріоритетне залучення у культурно-дозвіллеву діяльність молоді з достатньо вираженим, але не востребованим соціально-культурним потенціалом;
- розвиток у молодих людей навичок саморегулювання змісту і напрямку вільного часу;
- цілеспрямоване організаційно-методичне забезпечення культурно-дозвілдової діяльності молоді (Суртаев В. Я., 1997, с. 32-34).

Багатомірність теоретичних підходів, значна кількість дослідницьких спрямувань, на думку дослідниці Л. Акімової, дає можливість виявити основні ознаки дозвілдової діяльності, якими на її думку є: можливість використовувати час, що є вільним від необхідної діяльності; самодостатність, самоцінність вільного часу, процесуальний характер діяльності, що є для індивіда ціллю та основною цінністю; суспільна цінність діяльності, що визначає всебічний розвиток особистості; свобода вибору занять (але може бути обмежена об'єктивними чинниками: розвитком соціальної інфраструктури, можливістю доступу до дозвіллевих цінностей); зміна вибору занять, що зумовлюється пошуком різних форм самореалізації, зміною емоційно-дозвіллевих станів, фізичної та інтелектуальної напруги людини; пошук задоволення, різноманітності; винагорода як перемога над конкурентом і власним «Я» (Акімова Л. А., 2003, с. 38).

І. Сидор трактує дозвіллеву діяльність студентів як сукупність творчих занять, що здійснюються разом із засвоєнням навчальних дисциплін, а також є особливою ланкою освітнього процесу, який здійснюються студентами відповідно до їх власних інтересів з метою соціалізації. На її думку, дозвіллева діяльність вирізняється від навчальної нерегламентованістю, демократичністю, свободою вибору, відкриває можливості для інтелектуальної, фізичної, творчої, ігрової діяльності, що сприяє максимальній самореалізації молодій людині (Сидор І. П., 2010, с. 37.).

Особлива цінність дозвілля студентів, як вказує Н. Яременко, полягає в тому, що воно може допомогти людині реалізувати все найкраще, що в них потенційно закладене. Студенти вищих навчальних закладів особливо потребують культурного розвитку під час дозвілля, тому що дозвілля – це час, призначений для самопізнання та самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення особистості. Сфера культурно-дозвілдової діяльності означає, що зміст цієї роботи має бути спрямований на розкриття загальнолюдських, загальнонаціональних і регіональних цінностей (Яременко Н. В., 2007, с. 5).

Найбільш поширеною діяльністю на дозвіллі для студентів є спілкування. Потреба у спілкуванні виникає заради узгоджених дій і виникає не тільки у виробничій чи навчальній сфері, але й у сфері дозвілдової діяльності. Спілкування розглядається як: необхідна умова життєдіяльності людини і суспільства; джерело творчого перетворення індивіда в особистість; форма передачі знань; вихідний момент самосвідомості особистості; регулятор поведінки людей у суспільстві; самостійний вид діяльності. Характеризуючи особливості людського спілкування, Л. Буєва наголошує, що у спілкуванні

здійснюється раціональний, емоційний та вольовий взаємозв'язок індивідів, виявляється і формується спільність настроїв, думок, поглядів, досягається взаєморозуміння, здійснюється передача і засвоєння звичок, стилю поведінки, створюється згуртованість і солідарність, що характеризує групову та колективну діяльність.

Спілкування є важливою складовою діяльності різних дозвіллевих об'єднань; адже власне спілкування лежить в основі міжособистісних та групових відносин. Форми спілкування молоді в умовах дозвіллевої діяльності можна класифікувати за: змістом (пізнавальні, розважальні, творчо-емоційні); часом (короткотривалі, періодичні, систематичні); характером (пасивні та активні); спрямованості контактів (неопосередковане та опосередковане); діяльністю (неофіційні та офіційні)

Найбільш поширеною формою спілкування на дозвіллі є міжособистісне, яке характеризується добровільністю та свободою і не пов'язане з будь-якою предметно-практичною діяльністю. У соціально-педагогічному плані дозвіллове спілкування є формою неофіційних та нормативно-нерегламентованих взаємодій, бо людина зустрічається з іншою людиною не як з членом об'єднання, а як з особистістю. Характерна риса такого спілкування – високий рівень емоційної насиченості, що вирізняє дозвіллове спілкування від ділового. Також спілкування у дозвіллевій сфері, у більшій мірі, ніж у професійній, виявляє ієрархію цінностей, культурні пріоритети та позиції взаємодіючих осіб. Аналізуючи спілкування молоді, необхідно, перш за все, звернути увагу на цінності, орієнтації та потреби молодих людей. Власне вони зумовлюють різні типи дозвіллевого спілкування молоді.

Необхідно наголосити, що протягом останніх десятиліть стрімко розвиваються інформаційні та комунікативні технології, що дають можливість розвитку нових форм спілкування. Особливо популярними серед молодих людей стали соціальні сайти, авторські блоги, он-лайнві дискусії та чати, професійні й любительські форуми. Провідним принципом інформаційної культури є глобальність, оскільки обмін інформацією в ній не матиме ні просторових, ні часових, ні політичних обмежень, результатом стає щільне взаємопроникнення культур. Це, з одного боку, створює кожній культурі нові можливості самоідентифікації, а з іншого – переміщує «вогнище соціальних конфліктів» з економічної сфери до сфери культури (Шейко В. М., 2001, с. 164).

Головними методами дозвіллевого спілкування для студентської молоді є такі, які:

- зумовлені потребою в нових знаннях, отриманні інформації, бажанні постійно бути в курсі подій;
- пов'язані з налагодженням нових контактів, розширенні дружніх зв'язків, можливості спілкуватися з новими людьми;
- мають в основі суспільну думку (схвалення, осуд, колективний настрій, спрямованість, престиж колективних форм дозвілля);
- пов'язані із засобами самопізнання особистості (можливість проявити себе, порівняти з іншими, через дозвіллеві контакти закріпити свою роль у мікросередовищі;

— зумовлені потребою у спільних переживаннях та обміном емоційних цінностей;

— пов'язані з культурно-творчим розвитком (можливість навчитися, вдосконалити улюблений вид діяльності на дозвіллі).

З метою висвітлити реальні проблеми формування культурно-дозвіллевої діяльності студентської молоді на сучасному етапі нами проведено опитування.

У дослідженні взяли участь студенти I-V курсів Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. У результаті дослідження виявлено певні фактори, які впливають на формування культурно-дозвіллевої діяльності, а саме багато студентів віддають перевагу пасивним формам дозвілля. Переглядають телепередачі, відеофільми, – 20% віддають перевагу комп'ютерним іграм, інтернет-спілкуванню та клубним об'єднанням – 35%. Найчастіше студентська молодь надає перевагу таким видам дозвілля, як ходіння на дискотеки у бари та клуби – 25%. Також частина студентів –15% проводить вільний час на природі з батьками, або з друзями, відвідують читальні зали, бібліотеку лише 5% опитаних студентів.

Відповіді студентів засвідчують, що більшість із них не задоволені тим, як вони проводять своє дозвілля і опитані бажають змінити це, але їм заважає невміння організувати власний час для свого особистісного і творчого розвитку.

Можна стверджувати, що більшості студентів притаманний низький рівень дозвіллевої культури.

Найбільш високого рівня розвитку культурно-дозвіллевої діяльності студентів досягає в умовах клубних об'єднань. Специфікою діяльності клубних об'єднань є те, що процес виховання тут відбувається органічно, ненав'язливо, бо надмірне адміністративне нав'язування певних форм діяльності, керування процесом дозвіллевої діяльності призводить до відчуження молодих людей від формальних об'єднань і примушує їх об'єднуватися в неформальні групи. Дослідник В. Тріодін зауважує, що «реальні зміни з членами клубу відбуваються лише тоді, коли виховні зусилля виходять від них самих і направлені на них, тобто коли процес виховання перетворюється у самовиховання, коли у якості суб'єкта виховання виступає кожен член клубу, а клубна аудиторія стає колективним суб'єктом виховання (Триодін В. Е., 1980, с. 67).

Висновки та перспективи подальших досліджень

Узагальнюючи результати дослідження, ми дійшли висновку, що у результаті вивчення сутності та змісту культурно-дозвіллевої діяльності студентської молоді, дозвілля криє у собі значні потенційні можливості для: самоосвіти та творчої реалізації, залучення до важливих соціокультурних процесів; рекреації та розваг – відновлення фізичних сил, творчого потенціалу, зняття напруги в результаті зміни діяльності; соціалізації та самоактуалізації, залучення до суспільних процесів, втілення індивідуальних інтересів, засвоєння соціальних норм та правил культури, внутрішньої та зовнішньої свободи.

Література

- Акимова Л. А. Социология досуга : учеб. пособие / Л. А. Акимова. – М. : МГУКИ, 2003. – 123 с.
- Вишняк А. И. Культура молодежного досуга / А. И. Вишняк, В. И. Тарасенко. – К. : [Высш. шк.], 1988. – 53 с.
- Киселева Т. Г. Социально-культурная деятельность : учебник / Т. Г. Киселева, Ю. Д. Красильников. – М.: МГУКИ, 2004. – 539 с.
- Сидор І. П. Організаційно-педагогічні умови дозвіллевої діяльності студентів у педагогічних коледжах Великої Британії : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. П. Сидор. – Тернопіль, 2010.– 313 с.
- Суртаев В. Я. Социально-педагогические особенности молодежного досуга : учебное пособие / В. Я. Суртаев. – Ростов-на-Дону, 1997. –200 с.
- Соколов Э. В. Свободное время и культура досуга / Э. В. Соколов – Л. : Лениздат, 1977. – С. 34.
- Трегубов Б. А. Свободное время молодежи : сущность, типология, управление / Б. А. Трегубов. – СПб. : Изд-во СПб ун-та, 1991. – 152 с.
- Триодин В. Е. Педагогические основы культурно-просветительной работы : учебное пособие / В. Е. Триодин – Л. :1980. – С. 67.
- Цюлюпа С. Д. Педагогічні умови формування культури вільного часу студентів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / С. Д. Цюлюпа. – Київ, 2004. – 209 с.
- Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.) : монографія / . – Харків : Основа, 2001. – 520 с.
- Яременко Н. В. Дозвіллезнавство : навчальний посібник / Н. В. Яременко. – Фастів : «Поліфаст», 2007. – 460 с.

THEORETICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF CULTURAL AND RECREATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS

Halyna Oliynyk, PhD, Department of Social Pedagogy and Social Work,
Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University,
Ternopil, Ukraine, galochka_ua@ukr.net

***Abstract.** The necessity of forming a culture of leisure of students caused by public-political and socio-economic transformations from 21 century that have a significant impact on the content of education in institutions of higher education, encourage to update its structure and content, the study and implementation of better and effective experience in educational work.*

At the modern phase of development of education in Ukraine when deep state processes are in progress, covering the social sphere, the research of new means and methods of forming creative personality able to independent behaviour and actions, self-development, self-improvement, self-determination takes place.

It is the cultural recreational activity creates conditions for restoration of physical, emotional and intellectual forces, psychological, cognitive and physical development, the formation of ideology and culture of young people is recognised by any society. Depending on the level of culture and the individual, in particular, the choice of leisure forms is carried out aimed at active creativity, learning, education, self-education, cultural needs. Special attention gets cultural recreational activity of students, namely the training and educational activities, cognitive and developmental activities of its subjects.

***Keywords:** cultural recreational activity; students; culture; leisure; free time.*

References

Akimova L. A. Sociology of leasure textbook / L. A. Akimova. – M.:MHUKY, 2003. – 123 p.

Vishnyak A. I. Culture of youth leasure /A.I.Vishnyak, V. I. Tarasenko. – K. : {Higschool}, 1988. – 53 p.

Kiseleva T. H. Socio-cultural activities: textbook / T. H. Kiseleva, Yu. D. Krasilnikov. – M. : MHUKY, 2004. – 539 p.

Sydor I. P. Organisational and pedagogical conditions of leasure activities of students at pedagogical colleges in Great Britain: dis. ... cand. of ped. studies : 13.00.01 "General pedagogy and history of pedagogy" / I. P. Sydor. – Ternopil, 2010. – 313 p.

Surtaev V. YA. Socio-pedagogical peculiarities of youth leasure: textbook / V. YA. Surtaev. – Rostov-na-Donu, 1997. – 200 p.

Sokolov Ye. V. Free time and culture of leasure/ Ye. V. Sokolov - L.:Lenizdat,1977. – p. 34.

Trehubov B. A. Free time of youth: essence, typology, management / B. A. Trehubov. – SPB. :edition SPB, 1991.– 152.

Triodin V. YE. Pedagogical foundations of cultural and educational work: textbook/V. YE. Triodin – L. :1980.– p.67.

Tsyulyupa S. D. Pedagogical conditions for formation of culture of students' free time : dis. ...cand. of ped. studies : 13.00.06 / S. D. Tsyulyupa.– Kyiv, 2004. – 209 p.

Sheiko V. M. Culture. Civilisation.Globalisation(end of 19-beginning of 21 century): monograph/. – Kharkiv : Osnova,2001 – 520 p.

Yaremenko N. V. Leisure studies: textbook / N. V. Yaremenko.– Fastiv: “Polifast”, 2007. – 460 p.
